

Kitap Tanıtımı

Book Review

Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar

Handan Akyiğit¹

Yazar: Nilüfer Göle

Çeviren: Erkal Ünal

Yaynevi: Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.169.

Son yıllarda meydana gelen önemli gelişmelerle birlikte yeni bir ivme kazanan sekülerleşme olgusu tartışmalarına baktığımızda küresel bir olgu olarak yeni dini hareketler ve özellikle rasyonel seçim teorisi bağlamında ele alınmaya başlandığını, geliştirilen yeni teorik yaklaşımlarla konuya farklı bir boyut kazandırıldığını görebilmekteyiz. Özellikle devlet, kamusal alan tartışmalarında seküler-dinsel ayırımına yönelik gerçekleşmekte olan farklı yaklaşımlar ve tanımlamalar son zamanlarda sosyal ve siyaset bilimlerin kriz yumağını oluşturmaktadır. Bu nedenle Ortaçağ döneminden buyana dile getirilen sekülerleşmenin, 20. yüzyılın sonlarından itibaren sosyal bilim yazım alanında çoğu olgunun ya da oluşumun krizlerinin yoğunlaştığı bir dönem içerisinde odak noktası haline geldiğini ifade etsek sanırım abartmamış oluruz. Aynı zamanda sosyal ve siyaset bilimler içerisinde belki de en fazla din olgusu hırpalanmıştır. Nitekim sekülerlik, modernlik ve laiklik konularını ele alanlar kendi öz-disiplinlerine yeniden bakmaya yönelmeye başlamışlardır. Tam da bu nokta da Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales isimli Sosyal Bilimler Akademisi'nde, kürsü başkanı olarak görev almak için Türkiye'den ayrılan Nilüfer Göle, daha önce derleme eser ve dergilerde yayımlanan çalışmalarını bir araya getirdiği son kitabında, yedi farklı makalesine yer vermiştir. *Seküler-Dinsel: Aşınan Sınırlar* isimli kitabında, seküler-dinsel tartışmalarının kriz yumağına karşılık, pratiğin gücüne başvuran bir eleştirelilik ile değişim ve kaymaların analizini yapmıştır. Makalelerin temel iddialarına geçmeden önce, Göle'nin bütün yazılarının adeta ortak bölgeni oluşturan ve ilk makalesi olan *Seküler-Dinsel Sınırlar: Benlik, Devlet ve Kamusal Alan* da net bir biçimde açıkladığı duruş tarzına ait birkaç notu aktarmalıyım. Kitabın ilk satırlarını okurken Göle'nin tutumu hakkında iyi kötü bir fikir sahibi olunuyor: “*son otuz yıl zarfında sekülerizme yaklaşım tarzlarımızda gerçekleşmiş olan değişimlere dair bir analiz ve seçici bir yeniden değerlendirme yapmayı öneriyorum*”(s.11).

---

¹ Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, hakyigit@sakarya.edu.tr.

Burada Göle iki farklı tutum içerisindedir. Birincisi sekülerleşme kavramının, tarihi süreç içinde anlam kaymalarına uğramış, siyasi, sosyal faktörlerin etkisiyle farklı anlamlar kazanması nedeniyle yeni bir okuma ve dil üretme çabasıyla yerel olguların analizine yer vermeye özen göstermesidir. İkincisi ise dinsel-seküler olgularında, birinin diğerinin ardından geldiğini ve ikisinin de ayrılığında ziyade dinin (özelde İslam'ın), seküler modernlik ile nasıl bir arada seyir ettiğini, ikisi arasında yeni bileşimlerin, gerilimlerin benliğinin ve gündelik hayat pratiklerinin yeniden tanımlanmasına yol açtığını, bu nedenle Avrupa merkezli sosyolojik tahlillere eleştirel bir okumanın geliştirilmesi gerektiğini belirtmesidir. Göle'nin buradaki amacı, daha genel, yeni bir terminolojik düzey oluşturmaktır. Kavramların, tek başına anlamsal bütünlükten yoksun olduğu anlayışından hareket eden Göle, sekülerizm ve seküler olana yönelik açıklamalarını yaparken tüm kavramsallaştırmaları içinde barındıran “*Batı-dışı modernlik*” kavramını sıkça kullanmıştır. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır, Göle'nin amacı seküler ve dinsel olana yönelik açıklamalarıyla İslam özelinde laikliği tartışırken toplumu yeniden kurgulamak değildir; toplumu yeniden anlamaya yönelik bir kavramsallaştırma girişimindedir. Bu nedenle Göle, İslam ve seküler modernliğin birbirleriyle uyuşup uyuşamayacağından daha çok, modernlikle İslam'ın birbirini nasıl dönüştürdüğü üzerinde durmuştur. Göle'ye göre artık mesele modernlik karşısında geliştirilen siyasal bir İslami bilincin oluşumu değil, modernliğin içselleştirilmesi sürecinde İslami benliğinin yeniden tanımlanmasıdır. Yani İslamcılık, Göle tarafından yeni çağdaş bir toplumsal hareket olarak değerlendirilmiştir. Göle'nin burada aktarmaya çalıştığı söz konusu olan süreci “kapalı pratiklerin yeniden açılması”² olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü diğer modern sosyal hareketler gibi İslamcılık da Göle'ye göre, içinde yeni bir kimlik tanımı ve kültürel bir dönüşümün yansımasıdır.

Göle'ye göre İslam'ın kamusal alanda görünürlük kazanması, tanınma sorununun beraberinde seküler-dinsel olanında yeniden biçimlenerek bir arada yer almasına neden olmuştur. Aynı zamanda, sekülerizmi herhangi bir ulus devletle sınırlı olmadığını, küresel göç akışlarıyla farklı kültürler ve medeniyetler arasında karşılaşmaların, seküler ile dinsel arasındaki tartışmaları şekillendirmek, ayrımları bozmak ve karşılıklı ödünç alışları hızlandırmak açısından son derece önemli duruma getirdiğini de tartışmaktadır. Özellikle kitabın ikinci makalesi olan “*Seküler Modernliğin Sorgulanışı*”nda Göle, sekülerlik ve din olgusunu değerlendirirken İslam'ın Avrupa toplumlarında ve

² Wagner, Peter *Modernliğin Sosyolojisi*, çev. Mehmet Küçük, Doruk Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 50.

kamusal alanda nasıl seyir ettiğini, modernleşme bağlamında nasıl algılandığını analiz etmiştir. Bu makalesinde temel olarak şu soruya rahatlıkla cevap bulabiliyoruz: “Modern uygulamalar içerisinde dinsel olanın payı nasıl adlandırılabilir?”. Özellikle Avrupa’da İslam’ın seküler modernleşme hareketleri içerisinde dini algılayış ve yaşayış biçimlerini modernleşmeye yeni bir ufuk kazandırabileceği üzerinde durmuş; bu konuyu, kadın ve kamusal alan çerçevesinde hareketle işlemiştir. Zira İslamcılığın kendini özellikle kadın konusu üzerinde kamusal görünürlüğünü arttırdığını, İslam’ın seküler modernleşme sürecine kentleşme, sosyo-politik olguların ötesinde, mahrem cephesinden, başka bir deyişle mahrem yaşam, bireyler arası cinsiyetler ilişkilerine bakarak, bu alandaki dönüşümleri, kırılmaları da bu yazısında öğrenebiliyoruz.

Seküler modernliğin genel olarak gelenek, din ve öznelliğe karşı bir söylem olarak kurgulanmasına karşı bir duruş sergileyen Göle, “*Sekülerin İktidar Alanları: Medeniyet, Mekan ve Cinsellik*” isimli makalesinde ise Avrupa’da İslamcılığın ve Batı dışı toplumlarda İslam’ın tam tersi bir durumunun söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Göle, İslam’ın gün geçtikçe kamusal alanda daha fazla yer aldığını, modern değerleri daha fazla benimsediğini ve İslam’la modernlik arasında yeni bir ilişki tarzı oluştuğunu ileri sürmektedir. “Amprik açıdan bakacak olursak, sekülerizme yönelik ilginin canlanmasının temelinde önemli ölçüde İslam’ın sahneye girişinin yattığını hatırlamadan geçemeyiz. Avrupa’da yaşayan Müslümanların dinsel talepleri oldu sekülerizm hakkındaki tartışmaları canlandıran. Sonuçta, Avrupa sekülerliği ve Müslümanlığın artık birbirinden ayrı ve birbirine kayıtsız olduğu düşünülemez; bugün ikisi yakın ilişki içine girmekte dönüşmektedir. Batı sekülerizminin kimi veçhelerini ancak Avrupalı Müslümanların bakış açılarını da hesaba katarsak anlayabiliriz. Bir başka deyişle, sekülerin günümüzdeki güçleri artık tek bir medeniyet içinde işlememektedir; medeniyetler arası bir karşılıklı konuşmanın konusu haline gelmiştir. Başörtüsü tartışması sekülerliğin medeniyetler arası bir mesele olarak tartışılmakta olduğunu göstermektedir (s.46).” *Avrupa Sekülerliği ve İslami Benlik* alt başlığında da temel olarak bu konuları analiz eden Göle, İslam’ın *Seküler Çağ* tarafından şekillendirilmekte olduğunu, kamusal açıdan daha görünür hale gelerek daha iradi ve zihinsel bir biçim aldığından bahsetmektedir. Genel olarak tüm makalelerinde Göle’nin başörtüsü ve kadın konusundaki açıklamalarıyla göstermeye çalıştığı ise Avrupa merkezli sekülerizm yaklaşımlarının, Hıristiyanlıkla sınırlı olan sekülerizm açıklamalarının günümüzdeki kültürlerarası söylemi kavranması açısından yetersiz kaldığına yönelik savının pratik tekrarıdır. Göle’nin modernlik, sekülerizm

tartışmalarında temel olarak Batı'yı ve Batı dışı toplumları ele alarak açıklamaları, bununla birlikte Türk sekularizmi ve Türk laikliği konusundaki "sekularizm 'tarafsız', iktidardan bağımsız bir mekândan ve soyut ilkelerden ibaret değildir; insanların failliklerinde ve tahayyüllerinde cisimleşir (s.55)" ifadesinde Foucault'un iktidar-bilgi arasındaki önemli bağın olduğuna yönelik analizlerinin izlerini görebilmekteyiz.

Laiklik ve Avrupa İslam'ı Arasındaki Müzakere ve Sanat, İslam ve Kamusal Kültür Viyana'da "Türk Lokumu", isimli makalelerinde ise Avrupa-İslam arasındaki ilişkileri yeniden düşünülmesi için yeni bir kavramsal uzama, kültürlerarası bakış açısı getiren yeni bir kavramsal çerçeveye neden ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir. Göle'ye göre bunun genel olarak iki farklı nedeni vardır. Bunlardan ilki kitabında yer alan makalelerinde sıkça dile getirmiş olduğu "İslam'ın kamusallaşması" olgusu, ikincisi ise çokkültürlü toplum yapılarının oluşmasıyla gelişen, çokkültürcülük siyasetlerinin, çoğul modernlik/alternatif modernlikleri vurgulayan yaklaşımların Avrupa merkezci, genel geçer modernlik anlatılarının derinden etkilemesidir. Dolayısıyla özellikle başörtüsü konusu ve kadın konularına sıkça değinerek tartıştığı Avrupa birliği, İslamcılık, Avrupa'da İslam ve Laiklik konularını okurken şu sorunun cevabını yeniden sorgulama fırsatı yakalyorsunuz: "İslam ve Avrupa'da İslam, medeniyetler çatışması mı yoksa Avrupacılık projesinin siyasal ve kültürel geleceği açısından bir imtihan mıdır?" Söz konusu olan bu soruyu, seküler ve dinsel ayrımına yönelik yaklaşımlarda meydana gelen değişimleri İslam odaklı tartışırken *Sanat, İslam ve Kamusal Kültür: Viyana'da "Türk Lokumu"*nda dikkatlerimizi farklı boyuta doğru çekmektedir: Sanat. Kuşkusuz, sınırların geçirgen, siyasal kurumların şeffaflaştığı ve esnekleştiği, uzak ve unutulmuş coğrafyaların yaklaştığı, bütün dünyanın elektronik ağlarla, toplumsal birliktelik kurmaya sahip olduğu zamanda kimlikler, aidiyetler, kültürel adacıklar birbirleriyle temas etmeye başlıyor. *Sanat* ise kültürel alışveriş veya kültürel aracılık olarak tanımlanabilecek bu deneyimlerde, Göle'nin ifadesiyle, seküler ve dinsel ayrımında meydana gelen dönüşümlerde *arabuluculuk* işlevi görmektedir. Bu makalesinde, 2007 yılında Viyana'daki bir müzenin kamuya açık bahçesinde sergilenmiş "Türk Lokumu" isimli heykel hakkındaki tartışmaya odaklanarak, sanat alanının günümüzde Avrupa'daki Müslüman göçmenlerle ilgili kamusal ihtilafları nasıl açığa çıkarıp şekillendirdiğini tartışmaktadır. Göle, kadınların bu ihtilaflarda, özel ile kamusal, dinsel ahlak değerleri ile seküler özgürlükler, farklı benlik ve medeniyet kavramları arasındaki ayrımların göstergeleri olarak merkezi bir yer tuttuğunu ifade etmektedir. Böylelikle Avrupa ile İslam arasındaki karşılaşmalar sonucunda girmiş oldukları etkileşimin Avrupa modernliği ile İslam'ın birbirlerini dışlayan

ve sabit şeyler olarak tasvir edildiği hakim anlatıları sarsmakta olduğunu dile getirmektedir.

Göle kitabının en son kısmında yer vermiş olduğu *Avrupa'nın İslamla İmtihanı: Hangi Gelecek* makalesinde ise Türkiye'de yer alan İslamcılığı ve sekülerist bağlamda İslami hareketleri, çağdaş İslam ve onun kamusal hayattaki artan gücüne Avrupa Birliği Süreci ve Türkiye konusundaki gözlemlerine yer vermektedir. Şunu belirtmek isterim ki, Göle'nin makalesinde tartıştığı konuların en çekici tarafı sekülerizm ve modernlik değerlerinin İslam ve Avrupacılık, başka bir deyişle Avrupa Birliği süreciyle olan ilişkisinin karmaşıklığını başarıyla göstermesi değil; yazarın makalelerinde ifade etmiş oldukları gelenekleri zorlayarak kendine özgü bir metodoloji ve yazın biçimi ortaya çıkarma çabasıdır. Bu nedenle *-doğal olarak-* kitapta yer alan farklı zamanlarda yazılmış derleme makalelerini okurken benzer konuların farklı söylemler altında tekrar ediyor hissine kapılıyorsunuz. Ancak, Göle kitabında yer alan makalelerinde baştan sona pratik ile teori arasında gerçekleşebilecek yorumlar sonucunda sekülerizm okumalarının yeniden şekillenmesi için çaba sarf etmektedir. Bunun için gayet açık olarak, dokümanların gücüne değil seküler-dinsel ayrımını, benlik, kamusal alan, devlet açısından inceleyerek pratik tecrübelerine gözlemlerine kulak veriyor. Onların birbirleriyle temasına bakıyor ve buradan pratik yargılara varıyor. Ancak İslam'ın Avrupa toplumlarında yaygınlaşarak kamusal alanda yer alması, göç, siyasi söylemler, küreselleşme gibi birçok faktörden kaynaklanan kimliklerin birbirleriyle olan kültürel alışverişleri sonucunda da “treli kimlikler”in açığa çıkması, Avrupa'da ve Türkiye'de seküler- dinsel olanın ayrımında bu denli yaşanan dönüşümün, bir birliği mi yoksa yeni bir ayrışmayı mı getirecek? konusu ise sosyal ve siyaset bilimciler tarafından araştırılmayı bekliyor.

